A Balgaság dicsérete

monodráma Rotterdami Erasmus azonos című filozófiai műve nyomán

az eredeti szöveget fordította: Kardos Tibor

Előadja: **Hencz András**

Szöveg: **Csernai Mihály**

Látvány: **Molnár Anna**

Producer: **Siflis Anna**

Rendező: **Nyáry Pál**

Első jelenet

melyben a Balgaság bemutatkozik és elmondja a nézőknek, hogy miért van itt

Tudom én azt nagyon jól, hogy milyen rossz híre van a Balgaságnak, még a legbalgább emberek szemében is. Pedig hát beszélhetnek, amit akarnak, mégiscsak én, igenis, az én hatalmam deríti fel az isteneket és embereket! Kell-e bővebb bizonyíték, mint az, hogy e népes gyülekezetben tüstént kifényesedtek az ábrázatok valami egészen szokatlan és új vidámságtól, mihelyt megjelentem köztetek mondókám végett.

Homlokotok rögtön kisimult, szeretetre méltó nevetéssel helyeselgettek, szinte mámorban úsztok, mintha a Homéroszi istenek nektárjából ittatok volna, vagy a nevettető fűvel traktáltak volna meg benneteket.

Hogy miért öltöztem ma ilyen szokatlan díszbe? Hát figyeljetek, ha nem esik nehezetekre a fületeket hegyezni. Nem is kell úgy hegyezni, mint a papszónokok szavára szokás, hanem ahogy a bohócokéra vagy vásári bolondokéra, pontosan úgy, ahogy a mi Midaszunk hegyezte csacsifülét Pán szavára. Engedélyt nyertünk ugyanis, hogy egy időre a szofistát játsszuk előttetek. Persze nem olyan szofistát, mint amilyenek napjainkban mindenféle bonyolult szamárságokat sulykolnak a gyerekek fejébe, s mindenkinél dühösebb makacsságot töltenek beléjük, hanem olyat, mint a régiek, akik inkább bölcselkedőnek, azaz szofistának hívatták magukat, csakhogy elkerüljék a „bölcs” név gyalázatát. E szofisták szerették az isteneket és bátor férfiakat dicsbeszéddel zengeni. Éppen ezért hallgassátok hát meg nem Héraklész vagy Szolón dicséretét, hanem a sajátomét, vagyis a Balgaságét.

Fütyülök én azokra a bölcsekre, akik azt mondják, hogy ostobaság és szemtelenség saját magunkat dicsérni. Hát legyen ostobaság, ahogy állítják! csak ismerjék el, hogy következetes dolog. Hát mi kvadrálna jobban a Balgasággal, mint hogy saját magának legyen a trombitása és „önmagának fuvolája”? Ki az, aki jobban kifejez engem, mint én magam, hacsak nincs valaki, aki jobban ismer, mint én magamat. Lerí az arcomról és homlokomról, hogy ki vagyok. (Ugye így mondják?) Mintha bizony azon erősködnék valaki, hogy én vagyok a Minerva vagy a Bölcsesség, és ne lehetne rájönni kilétemre egy szempillantás alatt, még ha nem is szónokolok. A beszéd persze olyan tükre a léleknek, mely aztán nem hazudik. Én nem teszek fel pirosítót, én nem színlelek mást homlokommal, mint ami bennem van. Én minden porcikámban én vagyok, s még azok sem tudnak letagadni, akik a leghevesebben maguknak követelik a bölcs szerepét és címét, s úgy lépegetnek, mint majom a bíborpalástban vagy a szamár oroszlánbőrben.

A nevem hát tudjátok. „Ó, emberek!” Megszólításotokhoz mi más díszítő jelzőt is tehetnék, mint azt, hogy „Ó, balga emberek!” Ha szülőföldemről kérdeztek – mert manapság az előkelőséghez az is nagymértékben hozzátartozik –, hát én nem születtem a rengő Déloszon, sem a hullámzó tengerből, sem „barlangi üregben”, hanem magukon a Boldog Szigeteken, hol minden „vetetlen és aratatlan terem.” Nincs ott fáradtság, öregség, betegség, nincs a mezőkön aszfodélosz, mályva, tengeri fű, farkasbab vagy más efféle hitványság, hanem szerteszéjjel varázsfű, ezerjófű, vidító nephentes, majoránna, ambróziafű, lótusz, rózsa, ibolya és jácint,

cserépvirágok csábítgatják szemed és orrod. Ilyen gyönyörűségek között születtem, és nem sírással kezdtem életem, hanem hízelkedéssel: azonnal rámosolyogtam anyámra.

Második jelenet

melyben egy olvasópróbán elhangzik az előadás koncepciója

Na jó, kezdjük elölről.

Rotterdami Erasmus, latin nevén Desiderius Erasmus Rotherodamus nagy hatású németalföldi humanista tudós, 1466-ban született. Ágoston-rendi szerzetes satöbbi satöbbi satöbbi. Átdolgozta a latin Újszövetséget, sajtó alá rendezte a saját görög Újszövetség-kiadását, mindegy, nem ez a fontos. Itt van. Jelentősebb művei: A keresztény fejedelem neveltetése, A béke panasza, Nyájas beszélgetések és a következő hetek közös beszélgetéseinek tárgya, A balgaság dicsérete.

Papi pályája, mindegy, ezt ugorjuk, Párizsi Egyetemen tanult, igen, a latin nyelv elsajátításával egyidőben kezdett kibontakozni irodalmi termékenysége, a korabeli irodalom és vallás komoly témáiról írt, hitt a nevelés emberformáló erejében. Na, ez az.

A balgaság dicsérete egy szatirikus filozófiai mű, melyet 1509-ben írt, latinul, nyomtatásban 1511-ben jelenik meg, vagyis uszkve ötszáztizenöt éve, aktualitása viszont mai napig nem kopott semennyit. Na, én ezt a művet néhány éve olvastam először, és már akkor padlóhoz szögezett, hogy mennyire hasonlókat mond, mint amiket én itt, ötszáztizenöt évvel később gondolok. A mű valójában a bölcsesség dicsérete, álarcban, némi cinizmussal viseltetve. Amit én ebben a műben szívesen megfognék, és amiről jó lenne beszélni, az valahogy a jelen világot párhuzamba vonni mindazzal, ami ide van írva.

Az én nevem Hencz András, én fogom játszani a Balgaságot, igyekezvén megfogni mindazt, ami engem összeköt a figurával. A koncepcióm szerint egy zanzát az első kilenc fejezetből megkapnak a nézők, aztán hirtelen beüt a krach, a baj, a córesz!, látszólag megáll az előadás, és visszamegyünk egészen az olvasópróba pillanatáig, itt valamifajta játékra invitáljuk a nézőket, hogy ők is bólogassanak majd a kérdéses részeknél, hogy „mintha csak a jelenkorunkról szólna”, pedig, mint tudjuk, ötszáztizenöt év eltelt már azóta, és ugyan, mi a bánat tudna ebből a távolságból szólni a mához.

Nem tudom tovább húzni ezt a részt, kedves “technikus kolléga”, remélem, megjavult végre a mindenség.

(Lekapcsolódik a munkafény, ismét feljönnek a fények. A színész megörül, kihasználja a helyzetet, folytatja.)

Harmadik jelenet

melyben a Balgaság az öregedést és a gyerekkort veti össze, majd elmondja, miért lett színész

Hát először is ki ne tudná, hogy az ember életében az első évek a legvidámabbak és legkedvesebbek. Ugyan mi más lenne a csecsemőkben, amiért úgy csókolgatjuk, ölelgetjük, babusgatjuk őket? amiért még az ellenség is segíti a gyereket, mint a Balgaság varázsa, amit a természet nagy gonddal és bölcsen az újszülöttnek tüstént megad, hogy ezzel, mint élvezetes bérrel, a nevelők fáradalmait enyhítse és a védelmezők szeretetét kiváltsa.

A gyermekkorra a serdülőkor következik, s ezt milyen bájosnak tartja mindenki?! milyen jámborul pártolják, milyen buzgalommal támogatják, milyen előzékenyen nyújtanak neki segítő kezet?! És vajon honnan van az ifjúság bája, ha nem éntőlem? Az én jótéteményem, hogy jóformán semmit sem tudnak, és ugyebár, éppen ezért nem is bosszankodnak. Mondhatnátok, hogy hazudok, ha egymás után el nem virágzana bájaik szépsége, el nem bágyadna elevenségük, meg nem fogyna jókedvük, meg nem rokkanna életerejük, mihelyt megnőnek, és a tapasztalatok, valamint tanulmányok útján bizonyos értelmet kezdenek szerezni. Kit minél jobban elvonnak tőlem, annál kevésbé él, míg végtére be nem következik a kínos öregség, mikor nemcsak másoknak, de már saját magunknak is terhére vagyunk. Nem bírná ezt ki senki ember, ha annyi szenvedésen megkönyörülve ne ott ne teremnék segítő jobbommal, és mint az istenek a költeményekben a végveszélyben forgóknak metamorfózissal sietnek segítségére, éppen úgy én is vissza ne vinném ezeket a sír szélén állókat a gyermekkorba, s ott ne tartanám, ameddig lehet. Ezért nem ok nélkül mondja ezekről az öregekről a köznép, hogy „újra gyerekek lettek". Ha tudni akarja valaki, hogyan változtatom át, az se titok éppen! Léthé forrásához viszem őket (mert a Boldog Szigeteken ered, s az Alvilágon csak egy keskeny patak folyik keresztül), hogy ott mély feledést igyanak, elmossák a lélek gondjait, és ismét gyermekké válhassanak. „De hiszen már eszelősök és bohók!" - mondja rá valaki. Ez igaz, de épen ebben áll az újra gyermekké válás, vagy mi más gyermeknek lenni, mint eszelősködni és bohóskodni?! Ebben az életkorban talán nem az gyönyörködtet éppen minket, hogy nyoma sincs ott a gondolkodásnak? Ugyan ki érintkezik vagy barátkozik szívesen az olyan öreggel, aki élettapasztalatain felül még megfelelő szellemi éberséggel és éles ítélettel, is rendelkezik? Félelmetesek!

Tehát az öregember az én jóvoltomból esztelenkedik. De ez az én bolondom közben mégiscsak mentes a nyomorúságos gondoktól, melyek úgy meggyötrik a nagy bölcseket. Mellesleg milyen élvezetes ivócimbora az ilyen! Nem fogja el az élet undora, ami olyan nehezen elviselhető az életerősebb ember számára. Az öregember már a hamut is mamunak mondja, időnként motyog valami közepesen érthetőt, mammog, ahogy mifelénk mondják, határozottan kirajzolódik a híres három betű (AMO) - mint a szerelmes plautusi aggastyán, és milyen boldogtalan lenne, ha tudatában lenne helyzetének! A mammogóból így lesznek "ammogók", amo, amo, motyogják ilyenkor, és mi, földi fiatal ficsúrok el se tudjuk képzelni, hogy ne a szerelemről szólnának imígyen. Így azonban az öreg az én jótéteményem révén boldog. Amellett még jó barát is és vidám cimbora. Homéroszná is Nesztór ajkáról folyik „a méznél édesebb" szó. Viszont Akhilleusz szava kesernyés, s ugyancsak költőnknél a Trója falain üldögélő öregek

„csacska igéket” váltanak. Sőt, éppen ez az, amivel felülmúlják a csecsemőkort. Mert igaz, hogy azok édesek, de gyámoltalanok, és nélkülözik az élet nagy javát és gyönyörűségét: a csacska beszédet. Vegyétek hozzá, hogy az öregek mértéktelenül örülnek a gyerekeknek, és megfordítva, a gyermekek is gyönyörködnek az öregekben:

„Mert a hasonlókat örömest társítja az isten.”

Van-e valami, amiben nem egyeznek, kivéve, hogy az öregek ráncosabbak, és több születésnapjuk volt? Különben egyformán színtelen a hajuk, fogatlan a szájuk, kicsiny a testük, egyformán kívánják a tejet, dadognak, gőgicsélnek, bohóskodnak, feledékenyek és szórakozottak. Egyszóval minden másban összhangban állnak, és minél öregebb valaki, annál jobban hasonlít újra a gyermekre, míg végül is gyermekmódra, életuntság és halálsejtelem nélkül eltávozik az életből. Nos, nyilvánítson csak véleményt, aki akar, hasonlítsa csak össze az én jótéteményeimet az istenek adta metamorfózisokkal! Még csak nem is akarom említeni azokat, akiket az istenek mérgükben változtattak át, hanem akiket szerfelett kegyesen, fává, madárrá, prücsökké vagy éppen kígyóvá szoktak változtatni – mintha mássá lenni nem ugyanaz lenne, mint megsemmisülni!

Miért fordulna bárki ifjúságért Médeiákhoz, Kirkékhez, Venusokhoz és Aurorákhoz, meg nem tudom, miféle forrásokhoz, mikor azt egyedül én tudom - és szoktam - visszaadni. Nálam van a csodálatos nedű, mellyel Aurora meghosszabbította nagyatyjának, Tithónosznak életét. Én vagyok Venus, ki úgy megfiatalította Phaónt, hogy Szapphó belészeretett bolondul, én vagyok az Íliásznak az Ödüsszeia, köszönöm, Homérosz, én keverem az ürömteába az őrölt aszfodéloszgyökeret, én vagyok az Instagram-filter Vasvári Vivien arcán, én vagyok a Törődj magaddal a Garnier reklámban, én vagyok az algoritmus: varázslatos, senki se tudja hogy működik, de mindenki tudni akarja, hogy hogy működik és a vége az, hogy már mindenki elhiszi, hogy ő működteti. Ha egyáltalán vannak varázsfüvek, akkor nálam vannak, és nálam vannak a varázsigék is. Ha tehát aláírjátok véleményem, hogy nincs jobb az ifjúságnál, és nincs utálatosabb a pallérozott elméjű öregségnél, máris beláthatjátok, mennyivel tartoztok nekem, amiért ilyen nagy jótéteményt megtartok számotokra, s akkora bajt tartok távol tőletek.

(Megtorpan.)

Öregszem én magam is. Most igazán nem akarok mélyelemzésbe belemenni, de ha jól figyeltek, talán nem is kell. Itt, kérem a 515 évvel ezelőtt is azon ment a gondolkodás, hogy most tulajdonképpen mi is van a generációs különbségekkel, hogy az öregek nagyjából olyanok, mint a gyerekek, csak más dátum van az anyakönyvi kivonatukban. Öregnek lenni vagy gyereknek, ez lényegében ugyanaz, az egyik még nem emlékszik semmire, a másik meg már nem. Az egyik folytonos figyelmet igényel, mert ma született, a másik nem biztos, hogy igényli annyira, de muszáj figyelni rá, mert már túl rég született ahhoz, hogy magáról tudjon gondoskodni. És akkor ott a középgeneráció, akik már nem gyerekek, nem fiatalok, de még nem annyira öregek, hogy elveszítsék cselekvőképességüket, és ezek ülnek rá a mi nyakunkra. Mert ők jobban tudják. Mert régen, mikor ők voltak fiatalok, az ő nyakukon is ült valaki, aki jobban tudta, csak azóta annyi idő telt el, hogy ezt már teljesen elfelejtették. Mi más magyarázat lehet arra, hogy Katonás rendben kérnek számon olyat is, amit soha nem magyaráztak el, mert nekik se magyarázták el, aztán vagy rájöttek, vagy nem, de most pedagógiának hívják: hogy majd mi

úgyis rájövünk magunktól, és akkor majd lehet bólogatni a szemüvegük mögül, hogy ők hogy megmondták.

Van egy gyűjtésem olyan színészekről, akik azt mondják, nem akartak színészek lenni. Mindig a legnagyobb nevek kezdik így az összes interjújukat, „én nem akartam színész lenni, én csak belesodródtam". Hát, én félreteszem ezt az amúgy is sokszor álszerénykedő mellébeszélést: én bizony színész akartam lenni.

Negyedik jelenet

melyben a Balgaság kifejti nézeteit a szenvedély tárgyában

Már ideje, hogy miként Homérosz, mi is leköltözzünk a földre, elhagyva mestereinket, az égi lakókat, és lássuk be, hogy az én segítségem nélkül nincs öröm és boldogság. Látjátok, mindenekelőtt az emberi nem teremtője és anyja mennyire vigyázott, hogy a balgaság fűszere ne hiányozzék az életből. Ugyanis sztoikus meghatározás szerint bölcsnek lenni nem egyéb, mint engedni, hogy az ész vezessen bennünket, viszont balgának lenni annyi, mint szenvedélyektől vezettetni. Mármost Jupiter mennyivel, de mennyivel több szenvedélyt adott, mint észt, s éppen azért, hogy az emberi élet ne legyen teljességgel szomorú és vigasztalan. Úgy viszonylanak egymáshoz, mint a homokszem a sivataghoz Az észt a fej kis szögletébe száműzte, és a test többi részét egészen átengedte a szenvedélyeknek. Aztán szembehelyezett az ésszel két erőszakos tyrannust: a haragot, mely keblünk fellegvárában trónol, s megszállva tartja magát a szívet is, az élet forrását- Valamint a kéjvágyat, mely a test birodalmán szélesen uralkodik, az ágyék alsó határától kezdve. Hogy kettejük csapataival szemben mennyit ér az ész, a mindennapi élet eléggé bizonyítja; az egyetlen, amit tehet, hogy rekedtre kiabálja magát, miközben az erény szabályait követeli. Az erény gyertyáját pedig, barátaim, hamar elfújja az alkohol szele.

„Ternyák Zoltán a kilencvenes évek nagy felfedezettje volt, mind színházi, mind a filmes alakításaiban felejthetetlen, ritka érzékenységű alkotó, aki puszta jelenlétével és rezdüléseivel képes volt egymaga a drámai mélységet megteremteni és fenntartani a nézői figyelmet. Ternyák Zoltánt akik ismerték és szerették, azok biztosan tudták, hogy ő nem ágyban és párnák közt végzi… Hogy azzal, ahogyan az életet és a szerepeit megéli, olyan gyakran és a végsőkig hívja ki maga ellen a sorsot, ami előbb vagy utóbb végzetes lesz. Valami mély és megfejthetetlen szomorúság volt a tekintetében, de egykori rendezője, Tóth Tamás szerint, ha ez a belső fájdalom, küzdés nincs meg egy színészben, akkor – legalábbis számára – az a művész érdektelen."[1]

Érdektelen.

„A tehetséges színész önpusztító módon élte meg a hétköznapokat, s akik ismerték, sejtették, hogy tragikus véget ér ez a földi utazás… Ternyák Zoltán 2002-ben kapott agyvérzést.

[1] Az idézet forrása: https://www.ujsagmuzeum.hu/ternyak-zoltan-elete/ [Letöltés dátuma: 2026. január 17.)

Váratlanul lett rosszul, kórházba szállították, hosszú ideig volt kómában. Még negyvenéves sem volt az öntörvényű zseni, aki nem találta a helyét ezen a furcsa világon."[2]

Öntörvényű zseni. De ha nem vagy öntörvényű, akkor érdekes sem vagy.

A orrom előtt mennek tönkre emberi életek, csak azért, mert valahogy gyógyítani kell a sebeket, amiket azért szerzünk, mert nem vagyunk elég jók. Vagy épphogy azt nem tudjuk feldolgozni, hogy mennyire jók vagyunk. *(Kinyitja a tenyerét, az ujjain mutogatja)*

Ez elment egyetemre, ez valamelyik színiakadémián kötött ki, ez amatőr színjátszó lett, ezt meghívták tanítani nála pár évvel fiatalabb növendékek közé, ez az icike-picike meg pályát váltott. A Rácskertben találkoznak, minden pénteken nyolckor. Az egyik a pulthoz jár és dönti magába egyiket a másik után, mert nem bírja feldolgozni a sikertelenségét. A másik a pulthoz jár és dönti magába egyiket a másik után, mert nem bírja feldolgozni a sikerességét. A harmadik aztán inkább a vécében könnyít magán, két grammot is felszív egy este, ha nem figyel oda. A negyedik már gyanús lesz a biztonságiaknak, mert feltűnően vidám és fura szagú a cigije. Az ötödik zárásig marad, hívni akar egy taxit ~~hazafelé~~, de nem sikerül neki, mert annyira szétzuhant, hogy nem látja a képernyőt. Mind az öten elindulnak hazafelé, és bőven lehet, hogy mindegyik elégedett lenne a másik sorsával, vagy mondjuk azzal, ha soha nem kerültek volna közel ehhez az egész szakmai közeghez.

Furcsa szakma ez: sörrel a kezünkben születünk, aztán kokainnal az orrunkban halunk meg. S ez ~~egy~~ a bevett módszer, kérem, hitvallás, hogy úgy ne mondjam. A tanmenet. És az a legrosszabb ebben, hogy működik! Első félév, első óra, első mondat, amit feljegyeztem: teljesen mindegy, hogy mit csinálsz a színpadon, amíg érdekesnek találnak.

Persze, kérdés, kinek mi érdekes. Nekem pl. az is érdekes, amit most csinálok, legyen szó a színpad bármelyik oldaláról. Olyan is van, akinek ez egyáltalán nem az. Bizonyára önök között is megbújnak titokban unatkozók. Az unalom viszont - ugyanúgy a Balgaság miatt létezik, hiszen az Ész nem unatkozik soha, mert mindig talál valami felfedeznivalót.

A színészek a színpadon játszanak, mire valaki le akarja tépni álarcukat, és meg akarja mutatni a nézőknek a szereplők természetes, igazi arcát. Ugye, ezáltal tönkretette a darabot, és megérdemli, hogy mint dühös őrültet kőzáporral kergessék ki a színházból? Igen! Azonban hirtelen meglepő látvány tárul elibétek: aki az imént asszony volt, most férfi, aki azelőtt ifjú volt, most öreg, aki kevéssel ezelőtt király volt, az szolga, aki az imént isten volt, váratlanul csenevész emberke. Azonban illúzionktól megfosztani annyi, mint felforgatni az egész színdarabot. Hiszen éppen a szerepalakítás és a külszín bilincseli le a nézőt. Nos, mi más az emberi élet, mint egy nagy színdarab, melyben mindenki önmagától elütő álarcot borít magára és úgy járkál és játssza a választott szerepet, amíg a nagy színigazgató le nem szólítja a színről. Azonban ugyanazt a személyt gyakran különböző szerepekre küldi ki a színpadra, úgyhogy aki az előbb még bíborruhás királyt adott, most rongyos szolgát játszik. A darab meséje nincs meghatározva világosan. De hát ezt a komédiát már így játsszák!

(Az utolsó mondatba beleakad.)

[2] Idézet ugyanonnan.

Ötödik jelenet

melyben a Balgaság váratlanul műfajt vált, és minden dühét belesűríti egy rapszövegbe

Gyerekkorom óta mindent megteszek,
Hogy végre én is színész legyek
Az életem nagyja csakis arról szól,
Hogy minden este nézzek le a színpadról.
De senkit sem érdekel az áldozat, a tudás
Egy csak a csárda, és túl sok a dudás
Diplomám porfogó, hivatásom szemét,
Tök értelmetlen az elmúlt 20 év
Sok évnyi szorongás után a jutalom
Hogy örüljek, ha tömeg 4-ként verhetem a faszom

Megéri ez- vagy nem éri meg

Állandósult már a szorongás
A lelkemre ráül a konstans romlás
Kibírhatatlan, hogy csak panaszkodni tudok,
magamat is unom, hát magamnak is hazudok
De mindenki körülöttem sír és picsog.
Irigykedésre mindig van ok.
Én magam is ilyen vagyok, menekülök előle,
igyekszem nem nézni vissza, csak előre,
Hinni abban, hogy egyszer megértem,
Kiderül, mi lehet a háttérben.
Lesz jutalom, tisztelet, lehetőség
Utolér végre a szakmai bőség.
Hogy lehet egyszer nem fintorral hazudni:
Hogy igen, színész vagyok, tetsziktudni.

Megéri ez- vagy nem éri meg

Hogy lehet az, hogy tele van a szakma,
És mégis az van minden kirakatba',
Aki elég hangosan nevet,
Vicceken, amit csak szégyellni lehet,
Hogy mit rak le az asztalra, semmis marad:
Kirakja a csöcsét és az arcodba kacag.
Odaadás, tudás, tanulmányok minek
Helyedre jön majd egy kétbites celeb.
Semmit nem csinál, csak a neve nagy lett
Nagyokat böffent az internetnek,
De viszi a szerepet, te meg csak nézel

Hogy került oda és mi a faszt képzel?
Hogy miért az a lényeg, hogy kövessenek sokan,
Miért nem fontos, hogy mit-miért-hogyan.
Hogy minek aggódni karrieren, családon,
Elég annyi, hogy mutatom a banánom,
Kövessétek csatornám, gyártódik a tartalom,
nézzétek, mekkora a pattanás a …

megéri ez- vagy nem éri meg

Ha bárki tettet feléd kíváncsiságot,
Hogy miért csinálod, kérdi családod,
Nincs válasz, kilátás, nincs semmi remény
A szakmából senki nem hord a tenyerén.
Csak rúgás van és taposás, ennyi
Segítséggé válik, ha nem árt senki.
Ha volt egy tanárod, az sem lesz vigasz,
Mesterként ismered, de ez nem igaz.
Segítséget kértem, mert nem láttam a napot
Az alagút előttem és utánam is omlott
Ült ott a mester csendben mosolyogva
Nem csinált semmit, a vállát vonogatta
bocsánat, itt vagyok, elnézést, hogy zavarok,
kérdezhetnéd néha tőlem azt, hogy én hogy vagyok.
Hogy lennék? Szenvedek. Te is tudod, egy alom,
ugyanaz a sorsunk, te hisztérikus barom,
Mit ugyanaz, te tetted ezt, nézz már körbe, ember
Nem menekülhetsz, ez téged is terhel
Miért nekem kell szembenéznem azzal,
Amit te tettél tönkre minden egyes nappal.

Hatodik jelenet

melyben a Balgaság eggyé válik az őt játszó színésszel

Tekintély. Főnév. Az a tisztelet, megbecsülés, elismerés, amelyet valaki valamely közösségben bizonyos képességeivel, eredményeivel, illetve magatartásával szerez, érdemel ki vagy amely helyzeténél fogva szokta megilletni.

Úgy élni az életedet, hogy téged ez a helyzetednél fogva megillet, nemcsak, hogy baromi unalmas, de hosszútávon szép lassan felőröl mindenkit a környezetedben.

Világéletemben az igazság pártján álltam, és mindig is gyűlöltem a hierarchiát, mert a ranglétra az igazságosság ellentéte. Minél magasabban van az ember, annál immunisabb az igazságra. Ezen méláztam, mikor szembejött velem Erasmusnak ez a bekezdése. Ötszáztizenöt!

Azt hiszem, a fejedelmek nagy szerencséjükben is szerencsétlenek, mert nincs, akitől meghallják az igazat, és így kénytelenek barátok helyett hízelkedőkkel beérni. Ez bizony igaz! a királyok gyűlölik az igazságot. Mégis, az én balgáimmal csodálatosképpen megtörténik, hogy nemcsak az igazat, de nyilvánvaló szidalmakat is örömmel hallanak tőlük. Ha az udvari bolond mondja, hihetetlen örömet okoz. Ha bölcs mondja ugyanezt, fejvesztéssel jár.

Az igazság ugyanis eredetileg gyönyörködtet, csak ne járuljon hozzá semmi, ami megbánthat, ezt a képességet azonban csak a balgáknak adták meg az istenek.

Most pedig ennek az együgyűnek a sorsával hasonlítsuk össze valamelyik bölcsét. Ez az eszményi bölcs arra fordította gyermekségét és zsenge ifjúságát, hogy elsajátítsa a tudományokat, vagyis életének legédesebb szakát virrasztva, gondban főve, verejtékezve vesztegette el, csak azért, hogy hátralevő életében se kóstolhasson egy szemernyi örömet sem. Mert hiszen fukar, szegény, szomorú és komor, magához igazságtalan és kegyetlen, másokkal szemben szigorú és gyűlölködő. Ezenfelül sápadt, sovány, beteges, vaksi, idő előtt megöregedett és megőszült, aki idő előtt menekül is az élettől.

Különben a halál jelent-e valamit olyan embernek, aki nem is élt?

Nesztek hát: íme a bölcs arcképe!

A tudós az ókori szerzőkhöz menekül segítségért. De onnan csak papiros-elmélkedést tanul. A balga viszont, ha nem tévedek, azáltal, hogy belevág a dolgokba, és közvetlenül érzi a kockázatot, bölcsességet gyűjt. Jól meglátta ezt Homérosz – noha vaknak tartják –, mikor azt mondja, hogy „önkárán okosul meg a balga”. Az élettapasztalatnak két különleges akadálya van tehát:a szemérem és a félelem. Szemérem, mely elködösíti előttünk a jó eredményt és félelem, mely a veszedelmet felmutogatva eltérít a vállalkozástól. Mindettől pompásan megszabadítalak én benneteket. Csak kevés ember tudja felfogni, hogy mennyi más előnye van még a semmit nem szégyellésnek és a mindent merésnek. Pedig, ha azt hiszik, hogy a dolgok mérlegelése rejti magában az okosságot, hát nagyon messze esnek tőle, hiába kérkednek vele.

Mármost, ha valahonnan az égből idepottyan egy bölcs, és tüstént kiabálni kezd, hogy ez az uralkodó itt, akit mindenki istenének és urának szólít, még embernek is alig járja meg, mert indulatai vezetik, mint a barmot, utolsó szolga, hiszen önszántából szolgálja számtalan ocsmány urát. Ha ez a bölcs egy másik embert, aki elhunyt atyját gyászolja, arra biztat, hogy nevessen, örüljön, mert atyja most kezd csak élni, hiszen a földi élet a halálnak csak egy neme. Ha ez a bölcs ismét másvalakit, aki származásával dicsekszik, szemtelen korcsnak nevez, mivel messze távol esik az erénytől, a nemesség forrásától, s ha ez a bölcs ugyanígy beszél a többiekről is, mondjátok csak meg nekem, nem fogja mindenki dühöngő őrültnek tartani? Amint nincs balgább a visszájára fordított bölcseletnél, éppúgy nincsen oktalanabb dolog e fejtetőre állított okosságnál. Ezzel szemben igazi okosság halandó számára, ha nem akar okosabb lenni a sorsnál. Ha szemet huny az emberi nemnek, vagy vele együtt nyájasan tévelyeg. „De hisz ez balgaság!” – mondják. Elismerem! Csak ők ismerjék el, hogy ez annyi, mint az élet színjátékát játszani.

Az emberi dolgoknak két egymástól elütő arca van. Amit első tekintetre halálnak hinnél, mélyebbre nézve élet, ezzel szemben, ami életnek látszik, az halál. Ami formásnak, az

alaktalan, ami gazdagnak, az koldusszegény, ami gyalázatosnak, az dicsőséges, ami tudósnak, az tudatlan, ami erőteljesnek, az erőtlen, ami nemesnek, az közönséges, ami vidámnak, az szomorú, ami kedvezőnek, az szerencsétlen, ami barátságosnak, az ellenséges, ami egészségesnek, az ártalmas, ami elmúlás, születés.

Hetedik jelenet

melyben egy spirituális kitérő, a túlvilágról való filozofálás után a Balgaság elköszön a kedves nézőktől

Ha már felvettük az oroszlánbőrt, most már mutassuk meg azt is, hogy a jámborok sok fáradalommal kivívott „örök boldogsága" sem más, mint az esztelenség, a balgaság egy neme. Kérlek benneteket, ne haragudjatok a szóért, tekintsétek csak a lényeget. ~~Már~~ az ~~is~~ erősen rokon a kereszténységben és a platonizmusban, miszerint a lélek lesüllyedt a testbe, és mintegy a test bilincsei fogva tartják. Így aztán a test durvasága megakadályozza, hogy a lélek az igazságot szemtől szembe lássa és élvezhesse. Mármost, amíg a lélek szabályosan él a testi szervekkel, addig egészségesnek mondják. Amidőn azonban bilincseit széttörve önnön szabadságára tör, mintegy menekülni igyekszik börtönéből, állapotát őrületnek nevezik. Ha ez történetesen betegség következtében, szervi zavarok folytán következik be, akkor ez a közmegegyezés szerint őrület. És mégis azt látjuk, hogy van bennük valami isteni vonás. Ez kétségtelenül onnan van, hogy az elme a tisztátalan testtől némileg elszabadulva természetes erejét kezdi gyakorolni. Úgy vélem, hasonlóan magyarázható, hogy a betegekkel ugyanez szokott történni a halál közeledtére, mint egy ihlettől megszállva, csodálatos dolgokat szoktak megmondani. Ha ugyanez a dolog a jámborság szenvedélyéből következik be, talán nem ugyanazon fajta esztelenséggel állunk szemben? Igenis, hasonló jelenséggel, úgyhogy az emberek legnagyobb része merő őrültségnek tartja, különösképpen azért, mert ez a néhány emberke az emberi összesség szabályos életétől olyannyira elüt.

Rövidre fogva bebizonyítom, hogy az a bizonyos „legfőbb jutalom" sem egyéb puszta balgaságnál.

Azt a jelenséget, amikor a lélek elszabadul a testtől, s nem él szabályosan a testi szervekkel, igen helyesen őrületnek neveztük. Különben mi értelme lenne az olyan közkeletű kifejezéseknek, hogy: „nincs önmagánál", vagy hogy „térj magadhoz!" meg hogy: „magához tért".

Milyen lesz tehát az a mennyei élet, melyre a jámbor elmék annyira áhítoznak? Az emberi szellemet az isteni lény végtelenül hatalmasabb erejével csodálatosan felszívja. E módon az ember teljesen önmagán kívül van, és nem más okból boldog, mint hogy önmagán kívül helyeződött, és a mindent magába olvasztó, Legfőbb Jó részéről valami kimondhatatlant érez.

Azonban a jámborok egész élete nem egyéb, mint elmélkedés a túlvilágról, s annak mintegy árnyéka, ezért a nagy jutalomnak már itt e földön érzik némi ízét és illatát. Ez ugyan kicsiny csöppecske az örök boldogság ama forrásához képest, mégis meghaladja a test minden gyönyörűségét, még ha egybegyűjtenék is minden halandó minden gyönyörét, mivelhogy annyira felülmúlják a szellemiek a testieket, a láthatatlanok a láthatóakat.

Akik effélét éreznek – nagyon kevesen vannak –, bizonyosfajta eszelősségben szenvednek. Ha magukhoz tértek, nem tudják megmondani, hogy hol voltak: testükben-e vagy azon kívül, ébren-e vagy álomban? nem emlékeznek rá, hogy mit hallottak, láttak, mit mondtak vagy tettek, csak valami ködön keresztül, látomás módjára, csak azt az egyet tudják, hogy miközben esztelenkedtek, boldogok voltak. Ezért aztán fájlalják, hogy magukhoz tértek, és mindennél jobban vágynak örökkétig ilyen esztelenségben leledzeni. Pedig hát ez még csak gyenge kóstoló az eljövendő boldogságból.

„Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szív föl nem fogta, amit Isten azoknak készített, akik őt szeretik." Ezt ígéri a próféta. Mindez bizony balgaság, amit a túlvilági élet nemhogy megszüntetne, de tökéletesbít.

És most mi van? Mostanra magamhoz tértem, azt hiszem. Nem állítom, hogy mindenben igazam van. Kellett pár év, hogy azt érezzem, fel tudom vállalni, amit gondolok. Van jópár balga ember, akik a saját meggyőződésük rabjai, akik fegyverrel mennek béketárgyalni. Számtalan sebet segítettem kötözni. Van, akinek az egész élete egy füstös tábornoki szoba. Aztán nagy hanggal kiáll, hogy ő jött betemetni az árkokat, csak ásóval a kezében inkább vág még néhány lyukat, ha már ott van.

Néha az az érzésem, hogy ez az egész nem is rólunk szól, hanem egy régi komédiáról, amit már ugye nem tudunk, hogy hogy játszanak. Tudják, Erasmus már ötszáztizenöt éve megírta: a balgaság az, ami mozgatja a világot. Megírta a dicséretét is, mert látta, hogy maszkok nélkül beleőrülnénk az igazságba. De vannak, akik túlteljesítik a tervet. Akik már nem csak hordják a maszkot, hanem rá is nőtt az arcukra.

Itt van például a tekintély maszkja. Nehéz, tömör aranyból öntött álarc, amelynek felülete annyira tükörsima, hogy aki belenéz, nem a viselőjét látja, hanem csak a saját bizonytalanságát. Akik viselik, azt hiszik, ez egy állandóság, mint a hajszín vagy a rendfokozat. Pedig a tekintély olyan, mint a hitel: ha elszórják apró, öncélú hatalmaskodásokra, ha csak arra használják, hogy a saját félelmeiket palástolják, a végén csődbe mennek. És ki fizeti meg a törlesztőt? Mindig azok, akiket mellőznek, akik a maszk árnyékában élnek. Mellőzöttnek lenni nem csak annyi, hogy valakit kihagynak a vacsorából vagy nincs benne a Garnier reklámban. Az egy módszeres megfosztás a méltóságtól.

De mi ebben a tekintély felelőssége? Ha Homérosztól tanulva csak a lényegre figyelünk: vállalni a következményt azért, amit akkor is megtettél, amikor senki nem nézett oda. Balgaságért és bölcsességért egyaránt. Pofonegyszerű dolog ez, mint a gravitáció. Ha elengedsz egy követ, az leesik. Ha elengedsz egy hazugságot, az becsapódik valahol. Ezek a „tekintetes tábornokok" azonban azt hiszik, ők mentesülnek a fizika törvényei alól.

Végignéztük itt közösen az összes stációt. Láttuk a hatalmaskodást, ami mindig csak a belső bizonytalanság üvöltése. Láttuk az elveszettséget, amikor az ember már nem tudja, a saját szavait mondja-e, vagy csak visszhangként csengenek a fejében valaki más szavai. Végigvettük ezeket az aspektusokat, szinte sztoikus pontossággal, mintha egy boncasztalon feküdne az emberi lélek.

De a leltár végén, a sok „balgaság” között, marad egy kérdés: ki hogyan gazdálkodott azzal a kevéssel, amit kapott? Mert lehet valaki mellőzött úgy is, hogy megőrzi a tartását, és lehet valaki a hatalom csúcsán úgy is, hogy közben végérvényesen elveszett. Most, hogy magamhoz tértem, már látom: a sebeket be lehet kötözni, a lyukakat be lehet temetni, de a tekintéllyel való visszaélés az egyetlen bűn, amire még a Balgaság sem talál mentséget.

Dicsérni jöttem a balgaságot, nem temetni, mert néha tényleg csak az őrület segít, hogy ne őrüljek bele az életembe. S ez most nem csak amolyan darabvégi összefoglaló bölcsesség, ami után majd jön a sötét, a taps és kifele menet elfelejtjük az egészet. A sötétség... az csak valami vágyott menekülés lenne. De én nem hagylak benneteket elrejtőzni. Az igazság ugyanis nem a sötétben van, hanem ott, ahol már kellemetlen a látvány. Ahol nincs maszk, nincs jótékony homály, csak a vakító, kegyetlen valóság.

Most arra kérek mindenkit – igen, ott a harmadik sorban is –, hogy válasszon egy dolgot, ami a mai napon úgy igazán kihozta a sodrából. Idióta kolléga, bolond autós, idegesítő kerékpáros, bunkó eladó, vagy esetleg átverték a színházjegy vásárlásánál és most valami teljesen másra jött, mint amire szeretett volna - bármi. Lehet, hogy valami sokkal nagyobb dolog, amit eddig gondosan takargattak.

Megvan? Engedjük el őket együtt!

Útravalómat Goethétől kölcsönzöm, ha már ilyen szépen összegyűltünk. Bocs Homérosz, de ez így kerek.

Mehr Licht! Több fényt a sötétségbe.

(Éles, vakító fény csap a nézőtér arcába. András hunyorogva, de emelt fővel áll.)

Hagyják, hogy ezeket a kicsinyes fájdalmakat és nagy tragédiákat elmossa az igazság fénye.

Na, erről beszéltem. Mennyivel őszintébb így, nem? Semmi maszatolás. Itt vagyunk, meztelen tekintettel. Itt, ebben a tiszta fényben nincs hova bújni.

Hencz András vagyok, a Balgaság képviseletében, és idegesít, hogy az életet ennyire komolyan vesszük. Idegesít, hogy az életet csak ennyire vesszük komolyan.

„Látom, epilógust vártok. De nagy bolondok vagytok! Hát azt hiszitek vissza tudok emlékezni, mit is mondtam, mikor annyi tücsköt-bogarat összehordtam?! A régiek úgy mondták: „Nem szeretem az olyan ivócimborát, aki mindenre emlékezik.” Én meg azt, hogy én sem szeretem az olyan hallgatót, aki mindent megjegyez magának”.

No, Isten veletek! Éljetek vidáman, és igyatok!

Vége.